

KÖZLEMÉNYEK

Krónikáink Szent László-ábrázolásának forrásaihoz. Mezey László Szent László korai irodalmi ábrázolásának létrejöttéről, forrásairól írt alapvető tanulmányában megállapította, hogy a László-legenda idézendő részletére hatással lehetett VII. Gergely pápának 1081-ben László feleségéhez, Adelhaidhoz írt levele.¹ Ebben az egyházfő arra is figyelmezteti a királynét, hogy a mulandó földi dolgokat vesse meg, s mindig törekedjen a mennyeiekre:

„His etiam te monemus, ut summopere procures que sunt terrena et transitoria despiciere et celestia eternaque semper appetere.”²

A legendarészlet így hangzik:

„Illustratus enim sancti spiritus gratia, aridentis sibi atque blandientis mundi gloriam caducam reputans et transitoriam, esurivit atque sitiivit iustitiam, ut ad eternam feliciter perveniret patriam.”³

Nem zárható ki, hogy a László-legenda összeállítója valóban ismerte VII. Gergely levelét, ugyanakkor a 14. századi krónikaszerkesztmény 131. fejezetében olvasható, a legenda kritikai kiadásában is jelzett⁴ szövegpárhuzam sem hagyható figyelmen kívül:

„Postquam autem divina dispensatione regni gubernacula suscepit, non mundanam gloriam caducam et transitoriam, sed celestem patriam et divinam gloriam toto cordis affectu promereri studuit.”⁵

Világos, hogy a krónika és a legenda ezen a ponton kapcsolatban állnak egymással. A kérdés az, hogy a bemutatott szövegek között milyen viszony áll fenn: melyikre hatott közvetlenül VII. Gergely levele, illetve a krónika- és a legendarészlet közül melyik szolgált forrásul a másik számára.

¹ MEZEY László: *Athleta patriae. Szent László legkorábbi irodalmi ábrázolásának alakulása.* In: Uő (szerk.): *Athleta patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez.* Bp. 1980. 39.

² *Das Register Gregors VII.* Herausgegeben von Erich CASPAR. Berlin, 1955.² 564. (A továbbiakban: *Register*)

³ *Scriptores rerum Hungaricarum. I-II.* Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. Bp. 1937–1938. Reprint: Az utószót írta SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László. Bp. 1999. II. 516. (A továbbiakban: *SRH*)

⁴ *SRH II.* 516.

⁵ *SRH I.* 405.

A gondos filológiai kutatások kimutatták, hogy a László-legenda legfontosabb forrása egy korai krónikaszerkesztés volt.⁶ Az idézett szövegek esetében is megállapítható, hogy a legendaíró merített a krónikából, ugyanis Lászlóval kapcsolatban – forrásával ellentétben – hangsúlyozza a iustitia szerepét: „esurivit atque sitivit iustitiam.” Gerics József vette észre azt a lényeges különbséget, amely László uralkodói erényeinek a bemutatásában a krónika és a legenda között fennáll. A krónikaíró Salamon trónfosztása miatt az igazságosság (iustitia) erényét nem tulajdoníthatta Lászlónak, leírásában a kegyesség (pietas) áll a középpontban, a legendaíró viszont a bőkezűség (largitas) mint legfőbb erény mellett László igazságos voltát is kihangsúlyozta.⁷ Az észrevétel fényében a bemutatott idézetekkel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a legendaíró használta a krónikát, s annak szövegét saját felfogásának megfelelően megváltoztatta. A pápai levél és a krónikarészlet között fennálló gondolatpárhuzam alapján feltételezhetjük, hogy a krónikaíró ismerte VII. Gergelynek László feleségéhez írt levelét. A krónikás forráskezelő módszere kifejezetten leleményes: az Adelhaid-nak címzett pápai figyelmeztetést Lászlóra vonatkoztatja, s úgy állítja be a magyar uralkodót, mint aki Gergely elvárásának megfelelően élte az életét.

A feltevést egy másik, a levél és a 131. krónikafejezet között kimutatható párhuzam is alátámasztja.

Jól ismert a Lászlót dicsőítő versnek minősülő passzus:

„Erat enim
consolator afflictorum,
sublevator oppressorum,
pius pater pupillorum
et protector orphanorum.”⁸

A Gergely-levél részlete:

„Rogamus ergo te atque precipimus, ut semper studeas animum domini tui regis, carissimi filii nostri, ad timorem et amorem Dei attrahere sancteque ecclesie pro tuo posse prodesse, pauperes orfanos viduas omnesque iniuste oppressos defendere ...”⁹

A László-legendában is olvasható verses részletről Horváth János mutatta ki, hogy ebben az esetben is a krónika szolgált forrásul a legenda számára.¹⁰ Az uralkodói erénykatalógus a Karoling korban gyökerezik, a királyokkal szemben támasztott erkölcsi követelmények sematikusán ismétlőd-

⁶ BARTONIEK Emma: *Praefatio*. In: *SRH II*. 509–511.; HORVÁTH János: *Árpád-kori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái*. Bp. 1954. 190–191.; GERICS József: *Krónikáink és a Szent László-legenda szövegkapcsolatai*. In: *Középkori kútfőink kritikus kérdései*. Szerk. HORVÁTH János és SZÉKELY György. Bp. 1974. 113–136. (A továbbiakban: GERICS: *i. h.* 1974.); BOLLÓK János: *Ladislavus. (Egy középkori etimológia és tanulságai)*. In: *Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére*. Szerk. DRASKÓCZY István. Bp. 1994. 71.; SZOVÁK Kornél: *Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban*. = Századok 2000. 129–131. Az itt felsorolt munkákban megfogalmazott eredményektől eltérő vélemények is születtek. Ezekre összefoglalóan l.: KRISTÓ Gyula: *Magyar historiográfia. I. Történetírás a középkori Magyarországon*. Bp. 2002. 43.

⁷ GERICS: *i. h.* 1974. 119–121.

⁸ *SRH I*. 405. Vö: HORVÁTH: *i. m.* 329.

⁹ *Register*, 565.

¹⁰ *SRH II*. 517. HORVÁTH: *i. m.* 190–191.

nek királytűkrökben, zsinati határozatokban, koronázási ordókban.¹¹ Mezey a Lászlóra vonatkozó érenykatalógus lehetséges forrásaiként egy Gratianus-helyet és koronázási ordóból származó locusokat valószínűsített.¹² Elképzelhető, hogy a verses krónikarészlet megfogalmazója ismerte ezeket a szövegeket, ugyanakkor az sem zárható ki, hogy a krónika közvetlen forrása az Adelhaidhoz írt pápai levél volt. A két szöveg gondolati rokonságán túl arra is érdemes rámutatni, hogy a krónikaíró itt is ugyanúgy használja a levelet, mint a korábban bemutatott krónikarész megfogalmazása során. VII. Gergely valószínűleg Lászlóra akart hatni a királynén keresztül. A krónikában olvasható érenykatalógus mintegy válasz a pápa előírásaira: mintha azt szeretne volna kifejezni a krónikás, hogy a magyar uralkodó megfelelt Gergely elvárásainak, mivel birtokában volt a pápa által felsórt és minden bizonnyal nem csak Adelhaidtól megkívánt érenyeknek.

A verses részlet forrásvizsgálatába VII. Gergelynek Lászlóhoz írt, 1079-ben kelt levelét is bevonhatjuk, amelyben többek között ezt olvashatjuk:

„De cetero prudentiam tuam monemus, ut viam iustitie semper studeas inflexo calle tenere, viduas et orphanos et peregrinos paterna pietate tueri ...”¹³

Szembeötlő a két levélrészlet között fennálló gondolatpárhuzam; a pápa majdnem szó szerint ugyanazt kívánja a magyar uralkodótól, mint két évvel később Adelhaidtól. Joggal tehető fel, hogy a krónikás ezt a levelet is ismerte.

Láthattuk, hogy az Adelhaid-levél hatása a 131. krónikafejezetben belül két ízben is feltételezhető, továbbá azt is megfigyelhettük, hogy a krónikás írói eljárása mindkét szöveg hely esetében ugyanolyan: a VII. Gergely által László feleségével szemben támasztott erkölcsi követelményeket Lászlóra vonatkoztatja, s úgy ábrázolja a magyar királyt, mint aki megfelelt a pápai elvárásoknak.

Az eddig elmondottakból arra következtethetünk, hogy a vélhetőleg többretegű 131. fejezet¹⁴ idézett két részlete egy szerzőtől származik; ez a szerző ismerte és felhasználta VII. Gergely pápának László feleségéhez írt levelét, s valószínűleg a Lászlónak címzett levelet is.

Jelen dolgozat következtetései szorosan kapcsolódnak Gerics Józsefnek e tárgyban elért eredményeihez. Gerics állapította meg, hogy VII. Gergelynek 1081-ben a metzi püspökhöz írt levele hatással volt a krónika 131. fejezetére és a László-legendára is.¹⁵ A pápa egyebek mellett az alábbi követelményeket fogalmazza meg a világi uralkodókkal szemben:

„Admonendi ergo sunt omnes christiani, qui cum Christo regnare cupiunt, ne ambitione secularis potestatis regnare affectent, sed potius pre oculis habeant, quod beatus Gregorius papa sanctissimus ... admonet dicens: Inter hec itaque quid sequendum est, quid tenendum, nisi ut virtutibus pollens coactus ad regimen veniat, virtutibus vacuus nec coactus accedat.”¹⁶

¹¹ [THURÓCZY, Johannes] Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum. II. Commentarii 1–2. Compositus Elemér MÁLYUSZ adiuvante Julio KRISTÓ.* Bp. 1988. II./1. 393. (A továbbiakban: *Commentarii*)

¹² MEZEY: *i. h.* 33.

¹³ *Register*, 442.

¹⁴ *Commentarii II./1.* 393.; SZOVÁK: *i. h.* 133., 142–145.

¹⁵ GERICS József: *Szent László uralmának vitás kérdései a legendában és a krónikában.* = *Aetas* 1994/1. 28–30.; I. még GERICS József–LADÁNYI Erzsébet: *Szent László „csodás” tettei krónikáinkban.* = *MKsz* 2001. 20–21. (A továbbiakban: GERICS–LADÁNYI: *i. h.* 2001.); UÖK: *A Szent László-ábrázolás forráskérdései legendájában és a krónikában.* = *MKsz* 2002. 2–3. SZOVÁK Kornél vette észre, hogy a Gergely-levél a krónikának Géza királlyá választását bemutató fejezetére is hatással volt: *i. h.* 142–143.

¹⁶ *Register*, 560–561.

A krónika 131. fejezetében László királlyá választásával kapcsolatban a következőket olvashatjuk:

„... convenit universa multitudo nobilium Hungarie ad ... Ladizlaum et eum ... ad suscipiendum regni gubernaculum concorditer elegerunt, ymo vere magis affectuosissimis et instantissimis precibus compulerunt. Omnes enim noverant ipsum esse vestitum consumatione virtutum ...”¹⁷

A krónika szövegében ugyanazt az írói eljárást ragadhatjuk meg, mint az előző két esetben: a krónikás VII. Gergely követelményeit vonatkoztatja Lászlóra, s a magyar királyt olyannak mutatja be, mint aki megfelelt ezeknek a követelményeknek. Ennek fényében feltételezhetjük, hogy a 131. krónikafejezet most bemutatott részlete ugyanattól a szerzőtől származik, mint a korábban idézett két passzus.

Azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a krónikában olvasható László-történet megfogalmazása során VII. Gergelynek az említettekén kívül valószínűleg további leveleit is felhasználták, így két, Gézához, valamint a Salamonhoz írt levelet.¹⁸

Az elmondottak alapján feltételezhetjük, hogy a krónika korai eredetű szövegeiben olvasható Szent László-ábrázolásra VII. Gergely pápának 1081-ben László feleségéhez, valamint 1079-ben Lászlóhoz írt levele is hatással volt.

KERTÉSZ BALÁZS

Balassi Bálint sorait tartalmazó 17. századi verskézirat. Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár régi könyvei közül néhányban Kőrösy Zsigmond (1614–1654) tulajdonosi bejegyzése olvasható. Kőrösy erdélyi születésű, 1642–1647 között Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricumban tanult, 1647-ben szeredi plébános, 1649. november 26-tól esztergomi kanonok lett.¹ Könyvei az 1611. évi nagyszombati zsinat rendelkezése szerint kerülhettek a Káptalani Könyvtárba, majd onnan a Főszékesegyházi Könyvtárba. Egyik kötetének (BULLINGER, Heinrich: *In omnes apostolicas epistolas divi videlicet Pauli XIII. et VII. canonicas commentarii*. Tiguri, apud Christ. Froshoverum, 1558.)² bejegyzéseit ismertetjük az alábbiakban.

A Bullinger-kötet fatáblára vont bőrkötésben, veretekkel, jó állapotban maradt ránk. Az alsó táblán a tulajdonos monogramjának üresen hagyott helyén olvasható egy tollal odaírt név: „Telegdi”. A felső tábla belsején egy possessor-bejegyzést kivakartak. Ugyanitt kicsi körben nagyon apró betűkkel a teljes latin Miatyánk olvasható, az Amen utáni tulajdonbejegyzés: „Blasius Radzüwiln”. A kötetben a használatot bizonyító bejegyzések olvashatóak. Ezek egyike Radzüwiln tollából származik. Az 502. lap bal margóján a De vera et falsa religione fejezet Denique ipsum vocabulum simulachri vanitatem prodiit melletti bejegyzése: „a Polonis obraß iss obraza”. A 359. lapon az alsó margón egy másik tulajdonos jegyezte fel: „Johanes Victoris mp”. Ismét más kéztől származik a 489. lap jobb margóján: „Anabaptistarum error taxatur”. Kőrösy a címlapon a nyomdászjegy bal- és jobb oldalára írta be a könyv birtoklását bizonyítandó: „Sigism: Keörösi mp”. (Néhány Esztergomban őrzött kötetében szeredi plébánosságát is feltüntette.)

¹⁷ SRH I. 403–404.

¹⁸ GERICS-LADÁNYI: *i. h.* 2001. 21–24.

¹ KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok, 1100–1800*. Esztergom, 1900. 266.

² Jelzete: 17546.